

GAZİ ÜNİVERSİTESİ TÜRK HALKBİLİMİ
ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ (THBMER)

GAZİ UNIVERSITY TURKISH FOLKLORE
RESEARCH AND TRAINING CENTER (THBMER)

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL
MİRASIN MÜZELENMESİ
SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

MUSEUMING
THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE
SYMPOSIUM PAPERS

Yayına Hazırlayanlar / Edited by
M. Öcal OĞUZ
Tuba SALTİK ÖZKAN

Gazi Üniversitesi THBMER Yayını

KÖY SEYİRLİK OYUNLARI KÜLTÜREL MİRASININ MÜZELENMESİ

Exhibiting the entertaining plays of a village that form part of cultural heritage

Erman ARTUN

ABSTRACT

The following rules must be taken into consideration in order to exhibit the entertaining plays of a village that are part of intangible cultural heritage

1) The exhibition in a museum must be done by experts.

2) The entertaining plays of a village must be performed in their natural environment.

3) The exhibition must be done in the context of a reproduction of its real environment.

Key words: Village, entertaining plays, exhibiting, museum, play

Geçmişin kültür değerlerini belirli bir düzen içerisinde korumak ve sergilemek için oluşturulan açık ve kapalı ortamlara müze denilmektedir. Günümüzde müzeler; kültür varlıkları ile ilgili taşınır taşınmaz tüm yapı, eşya, belge, anıt ve kalıntıları tespit ve tescil etmek, korunmalarını sağlamak, bunları değerlendirerek insanlığın hizmetine sunmak gibi işlevlerle donatılmıştır. İster binlerce yıl, isterse yüz yıl öncesine dayansın, belirli bir uzunluğa sahip geçmişi olan, kaybolmaya yüz tutmuş pek çok konudaki eserler müzelerde korunmakta ve insanların görüşüne sunulmaktadır. Bilime, sanata ve sosyal yaşama yönelik çeşitli amaçlar taşıyan, toplumun gelişmesi ve eğitilmesi için vazgeçilmez olan müzeler; devletler, kurumlar hatta kişiler tarafından kurulup geliştirilmektedir.

Anadolu'nun çok zengin tarihi geçmişine ve bu geçmişin bize bıraktığı kültürel değerlere karşılık müzecilik faaliyetleri ülkemizde ciddi anlamda 19. yüzyılda ele alınmaya başlanmış, bu alanda bilimsel çalışmalar ise Cumhuriyet'in ilanından sonra hız kazanmıştır. Milli kültürümüzün sergilendiği müzelerin çoğalması ve yurt çapında yaygınlaşması ise 1920'li yıllardan itibaren Atatürk'ün bu konuya verdiği önemin sonucudur.

Kültürlerin somut olmayan alanına; diller, dinler, gelenekler, görenekler, töreler, ardından; anonim halk edebiyatının sözlü ürünleri, seyirlik oyunlar, ritüeller, mitler vd. girer. Soyut kültür ve mirasının da korumaya alınması artık uluslararası bir konudur. Bilgi ve eğitim boyutuna ağırlık vererek, somut olmayan kültürel mirasın saptanması, korunması, teşviki ve aktarılmasını hedef alan politikalar geliştirilmelidir. Somut olmayan kültürel miras kültürel çeşitliliğin aynasıdır.

Uygarlıkları oluşturan yüzyıllar boyu birikmiş somut olmayan kültürler ve miraslar korunmalı sahiplenilmeli. Somut olmayan kültürel miras çağdaş evrensel değerlere, insan haklarına saygılı olmalı, bunlarla çatışmamalı. Bunun için yüzlerce değil binlerce yıl önce oluşmuş ve özellikle dinsel anlam ve yaptırım kazanarak kemikleşmiş pek çok geleneğin dikkatle ele alınması gerekiyor.

Somut olmayan kültürel mirasın çok boyutlu ifadesi bir yandan insanların ve insan topluluklarının kültürel kimliklerinin ana kaynaklarından bir kısmını oluştururken, öte yandan da tüm insanlığın paylaştığı ortak bir servettir. Bu mirasın kökleri yerel tarihlerin ve doğal çevrelerin derinliklerine uzanır ve diğer öğelerin yanı sıra, bir o kadar çeşitli dünya görüşünü yansıtan çok sayıda dilde ifade bulur. Kültürel çeşitliliğin korunması için gerekli temel unsurlardan biridir.

Somut olmayan kültürel miras, her düzeydeki bireylerin ve insan topluluklarının değerler ve ahlak standartları aracılığı ile dünyayı kavrayış şekillerini ifade etmelerine olanak veren bir dizi yaşayan ve sürekli olarak yeniden yaratılan yol ve yöntemlerden, bilgiden ve ifade yollarından oluşur. Somut olmayan kültürel miras, insan toplulukları arasında bir ait olma ve devamlılık yaratır ve bu nedenle de yaratıcılığın ve kültürel yaratının ana öğelerinden biri olarak kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında, kültürel mirasa, somut olan ve olmayan kültürel miras arasındaki dinamik bağları ve bunların birbirleri ile olan yoğun alışverişini dikkate alan kapsamlı bir yaklaşımın geçerli kılınması gerekmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve aktarılması esas olarak bu mirasla ilgili olan aktörlerin bu konudaki niyetlerine ve etkin müdahalesine bağlıdır. Bu sürecin sürdürülebilir kılınması için, hükümetlere tüm ilgili tarafların demokratik katılımını sağlamaya olanak verecek önlemleri almak görevi düşmektedir.

Çatışmalar, aşırı ticarileşme, denetimsiz kentleşme veya kırsal alanlardaki çöküntü nedeniyle, yok olma veya marjinalleşme tehlikeleri ile karşı karşıya olan somut olmayan kültürel mirasın son derece kırılgan oluşu, hükümetlerin somut olmayan kültürel mirasın hangi kapsam içinde ifade edildiği ve yayıldığını dikkate alan kararlı eylemlerini gerekli kılmaktadır.

Küreselleşme süreci, bir yandan somut olmayan kültürel mirasın tek düzeleşmesini ciddi bir tehdide dönüştürürken, öte yandan da ağırlıklı olarak yeni bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile bu mirasın yayılmasını olanaklı kılabilir ve böylelikle korunmaya değer bir dijital miras da yaratabilir. Bu nedenle küreselleşme tüm insanlar için ortak bir referans dizisinin ortaya çıkmasını olanaklı kılarak, başkalarının daha iyi anlaşılmasına ve çeşitliliğe saygı duyulmasına yol açacak dayanışma değerlerini ve hoşgörüyü teşvik edebilir.

Kalkınmanın temellerinin oluşturulması, somut olmayan kültürel mirasın barındırdığı değer ve uygulamaların zenginleştirilmesine dayalı çok yönlü bir kalkınma vizyonunun doğmasını gerektirmektedir. Somut olmayan kültürel miras,

yaşam verdiği kültürel çeşitlilik gibi, sürdürülebilir kalkınma ve barışın garantisidir.

Bilgi ve eğitim boyutuna ağırlık vererek, somut olmayan kültürel mirasın saptanması, korunması, teşviki ve aktarılmasını hedef alan politikalar geliştirilmelidir. Kültür, ulusları birbirlerine yakınlaştırmakta, insanların barış ve hoşgörü içinde yaşamalarının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, insanlığın kültür birikimi içinde önemli yer tutan “Somut Olmayan Kültürel Miras” konusunun uluslararası toplumun dikkatine sunulması ve insanlığın bu değerli hazinesine gereken ilginin gösterilmesi özel bir önem taşımaktadır.

Toplumların yaşam biçimlerini belirleyen öyküler, destanlar, kuşaktan kuşağa, dilden dile aktarılan ve kültürel zenginliğin temelini oluşturan, “Somut Olmayan Kültürel Miras” konusuna eğilecek olmaları, dünya halklarının bu zenginliklere verdikleri önemi belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır. Kültürel değerlere sahip çıkılması sağlıklı bir sürdürülebilir gelişmenin temellerinin pekiştirilmesi bakımından vazgeçilmez bir ögeyi oluşturmaktadır. Kültürel zenginlik, yaratıcılığı beraberinde getirmekte, yaratıcılık da sağlıklı ekonomik ve toplumsal gelişmeyi desteklemektedir.

Kültürel çeşitliliğimizin aynasını oluşturan ve kısaca somut olmayan kültürel miras olarak adlandırılan mirasın korunması gereksinimine dikkat çekecek adımlar zamanında atılmadır. Sözlü kültür, insanların belleğinin bütün toplumlarda yaşamasının ön koşuludur. Ancak böylelikle medeniyetler kültürü korunabilir. Korumak için bilmek lazımdır. İnsanların iletişimi dilledir. İnsanların yerini kimse alamaz. Dillerin yerini kimse alamaz. Her yıl yüzlerce lisan kayboluyor. Onun için dilleri mutlaka korumalıyız.

Dünyada bugün uygarlık olarak nitelediğimiz değerler bütünü, insanlığın ulaştığı düzeyi göstermektedir. Bu değerlerin oluşmasında toplumların birbiriyle etkileşim içinde olan kültürlerin de kuşkusuz büyük katkısı bulunmaktadır. Dünyamızın bu kültürel zenginliğinin ve çeşitliliğinin korunup geliştirilmesini sağlamak hepimize düşen bir görevdir.

Kuşkusuz korunacak geleneğin, en azından, “çağdaş evrensel değerlere, insan haklarına saygılı olması”, bunlarla çatışmaması gerekiyor. Bunun için yüzlerce değil binlerce yıl önce oluşmuş ve özellikle dinsel anlam ve yaptırım kazanarak kemikleşmiş pek çok geleneğin dikkatle ele alınması gerekiyor. Sierra-Leone’de kız çocuklarının sünnnet edilmesi ya da Nijerya’da evlilik dışı ilişki kuran kadının taşlanarak öldürülmesi geleneğinin korunmasını düşünmek bile insanları tedirgin ediyor.

Köy Seyirlik Oyunları

1)Ritüel Kökenli Töresel Seyirlik Oyunlar

Doğal olayların değişkenliği ilkel insanları doğrudan etkilemiş, her yıl doğada meydana gelen büyük değişiklikler, insanları bu değişiklik üzerinde düşünme-

ye zorlamıştır. İlkel insanlar bu değişiklikleri büyü yoluyla etkileyebileceğine inanmış, güneşi doğurmak, yağmuru yağdırmak, yemişleri öldürmek, hayvanları üretmek ve baharı getirmek için büyü törenleri yapmışlardır. Bu törenlerde Tanrının ölüp dirilmesi olayı canlandırılmıştır. Baharın başlangıcında gün dönümlerinde yapılan ölme ve dirilme olayını canlandıran bu törenlerin amacı üstün güçleri etkilemek, değişimi hızlandırmaktır. İlkel insan ya da topluluklar, yaşamlarını daha iyi sürdürebilmek ve güçlükleri yenmek için büyü tören gibi çeşitli yollara baş vurmuşlardır İlkel insanlar dünyaya geldikleri ilk dönemlerde meydana gelen doğa olaylarının nedenlerini çözememiş ve bu olayların etkilerine karşı korunmak için törenler yapmışlardır.

Köy seyirlik oyunları üreme, hasat, doğanın canlanması ve ölümü gibi konulara dayanması dolayısıyla yılın belli zamanlarında oynanan oyunlardır. Bir başka ifadeyle, belirli bir takvime göre ortaya çıkarlar. a.Doğanın Canlanması İçin Oynanan Oyunlar b.Hasat Sonu Oynanan Oyunlar c.Hayvanların Üremesi İçin Oynanan Oyunlar (Saya Gezme)

2)Eğlence Amaçlı Seyirlik Oyunlar

Ritüel kökenli seyirlik oyunların tarihçesindeki gelişim eğlence amaçlı seyirlik oyunlar için de geçerlidir. Ancak ritüel törenlere dayanan seyirlik oyunlar zamanla toplumsal konuları işleyen oyunlar haline dönüşmüş, aynı zamanda eğitici ve eğlendirici bir özellik kazanmıştır. İnsan doğaya egemen olmaya başladıkça büyü yapmaya da eskisi kadar ihtiyaç duymamıştır. Bunun sonucunda, bu oyunların işlevi azalmış, zamanla komik öğeler girmiştir. Ayrıca oynama zamanlarının da değişmesi bu oyunların düğünlerde, bayramlarda özel günlerde sadece eğlence için oynanmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu aynı zamanda toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerinin de bir sonucudur (Şener, 1993: 23; Artun, 1993:11; Özhan, 1992:187; Ant, 1975:4; Karadağ, 1978:12; Kazmaz, 1983:170; Artun, 1998:171).

Bildirimizde somut olmayan kültürel miraslarımızdan köy seyirlik oyunlarının müzelenmesi konusundaki görüşlerimizi şöylece sıralayabiliriz:

1. Arşivleme, müzeleme, bilimsel yayın yapma, dondurmaya yönelik korumadır. Geliştirme kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama, eğitim ve öğretim kurumlarında ve medyada yaşamasını ve toplumda değer kazanmasını sağlamadır. Eğitim ve öğretim kurumlarında ve medyada "Geçmişini biliyorsanız kendinizi geleceğe hazırlayabilirsiniz" düşüncesi işlenmelidir.

2. Somut olmayan kültürel mirasın açık hava müze teşhirlerinde (sergileme) görsel açıdan yeterli olması aranır. Bu nedenle müzeleme ve sergileme uzmanlarca yapılmalıdır.

3. Geçmişle bugünü birleştiren değerler topluca bir açık hava müzesinde sergilenmelidir. Somut olmayan kültürel mirasın doğal ortamı genellikle köy ortamı olduğu için örnek bir Türk köyü kurulmalıdır. Köy seyirlik oyunları köyler-

de avlularda ve odalarda oynandığı için erkeklerin oynadıkları oyunlar avluda, kadınların oynadıkları oyunlar evde sergilenmelidir.

4. Oyunları oynayan oyuncuların mankenlerine oyun giysileri giydirilmeli, oyunun doğal ortamı hazırlanmalıdır.

5. Köy seyirlik oyunlarını tanıtan yazı ve resimler hazırlanmalıdır. Bunlar sergilenirken elektronik panolardan (bilboard) yararlanılabilir. Panoda sunumu yapılan nesneyle ilgili film gösterisi yer alabilir.

6. Açık hava müzesinin rehber kitabı, broşür, afiş, plan, etkinlik programları hazırlanmalı ve kaynak yayınlar sergilenmelidir.

7. Köy seyirlik oyunları belli günlerde oynanarak küreselleşmenin tek biçimleştirme tehlikesine karşı korunmalıdır.

8. Günümüz internet teknolojilerinin kazandığı ivmede müzenin sanal bir örneğinin olması kaçınılmazdır. Bunun için gerekli bilgisayar ve yazılım alt yapısı gereksinimi karşılayacak biçimde oluşturulmalıdır. Yapılacak sitede fotoğraflar, gerekirse video görüntüleri yer almalı, kataloglar içinde sergilenen ürünlerle ilgili bilgiye kolayca ulaşabilmek için bir arama motoru da konulmalıdır. Sitenin ara yüzü görsel olarak ilgi çekici olmalı, dikkati dağıtmayacak, konuya odaklı bir ana sayfa hazırlanmalıdır.

9. Sanal ortamda yapılacak bir müzede web kameraları aracılığıyla canlı yayın yapılabilir. Sanal ortamda geniş bir açık hava müzesi içinde bir alanda yapılabileceği gibi her bir ürün için ayrı birer müze sitesi yapılabilir. Bunlar arasındaki bağlantılar, gönderimler kendi içinde kurulabilir.

10. Sanal ortamda bugüne kadar yapılan yayınların sergilendiği bir sanal kitap müzesi de açılabilir. Bu gerçek ortamlar için de geçerli bir durumdur.

SONUÇ:

Geçmiş kuşakların aldığı kararlar gelecek kuşakları doğrudan etkilemektedir. Kültürel mirasın korunması ve gelecekteki kuşaklara sunulması amacına yönelik çabalar desteklenmelidir. Bu toplantıda dile getirilecek görüşlerin, yapılacak tartışmaların ve alınacak kararların kültürel zenginliklerimiz, gelecek kuşaklara yitilmeksizin iletilmesi yönünden bir dönüm noktası oluşturacağı inancıyla hepimize başarı ve esenlikler diliyorum.

KAYNAKLAR

Artun, Erman (1993), Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varyantları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Artun, Erman (1998), Tekirdağ Halk Kültürü Araştırması, TGYİD Yayınları, Tekirdağ.

And, Metin (1975), Ritüel Niteliği, TFA Yıllığı, Ankara.

Karadağ, Nurhan (1978), Köy Seyirlik Oyunları, Ankara.

Kazmaz, Süleyman (1983), Köy Tiyatrosu, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara.

Şener, Sevda (1993), Oyundan Düşünceye, Gündoğan Yayınları, Ankara.